

Sağlığa Zararlı Ürünlerin Fiyatlandırılması Yoluyla Kamu Sağlığının Korunması: Günah Vergilerinin Rolü

Servet Taşdelen¹

Özet

Çalışmanın amacı, sağlığa zararlı ürünlerin fiyatlandırılması yoluyla kamu sağlığının korunmasında günah vergilerinin rolünü incelemektir. Günah vergileri, tütün, alkol ve yüksek şekerli ürünler gibi zararlı tüketim mallarına uygulanan ve hem bireysel davranışları yönlendirmeyi hem de kamu gelirlerini artırmayı hedefleyen dolaylı vergilerdir. Çalışmada, bu vergi türünün tarihsel gelişimi, felsefi temelleri, aktörleri ve kamu sağlığı üzerindeki etkileri çok boyutlu olarak ele alınmıştır. Günah vergilerinin regülasyon kapasitesi, tüketim davranışlarını ne ölçüde değiştirdiği, bu değişimlerin halk sağlığına etkisini grafikler aracılığıyla analiz edilmiştir. Bulgular, bu tür vergilendirme politikalarının bazı dönemlerde tüketimi kısıtlama yönünde etkili olsa da bağımlılık niteliği taşıyan ürünlerde sınırlı sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca yüksek vergilendirmenin kayıt dışı ekonomi ve kaçak ürün tüketimi gibi olumsuz dışsallıklara yol açabileceği vurgulanmaktadır. Bu nedenle çalışmada, mali araçların halk sağlığı politikalarıyla birlikte bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Giriş

Günümüzde kamu sağlığını korumaya yönelik politikaların başarısı yalnızca tedavi edici hizmetlerin etkinliğiyle değil aynı zamanda önleyici stratejilerin kapsamı ve sürdürülebilirliğiyle de yakından ilişkilidir. Bulaşıcı olmayan hastalıkların artış göstermesiyle birlikte tütün ürünleri, alkollü içecekler ve şeker oranı yüksek gıdalar gibi sağlığa zarar veren tüketim alışkanlıklarının kontrol altına alınması, sağlık politikalarının öncelikli hedeflerinden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, bireylerin zararlı ürünlere

1 Dr. Öğr. Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, servet.tasdelen@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2543-6698

erişimini sınırlamak amacıyla geliştirilen mali politikalar, özellikle “günah vergileri” olarak adlandırılan dolaylı vergilendirme yöntemleriyle ön plana çıkmaktadır. Günah vergileri, tüketimi kısıtlamayı, kamu sağlığını korumayı ve aynı zamanda kamu bütçesine kaynak yaratmayı hedefleyen çok işlevli bir mali araç olarak tanımlanmaktadır.

Günah vergilerinin işlevi sadece ekonomik-mali amaçla sınırlı kalmamaktadır. Ekonomik-mali amacın yanı sıra normatif ve davranışsal yönleriyle de kamu politikalarının merkezine yerleşmektedir. Bu tür vergiler, zararlı alışkanlıkların birey düzeyinde caydırılması yoluyla toplum genelinde sağlık göstergelerinin iyileştirilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, günah vergileri yalnızca bütçe gelirlerini artıran bir mali mekanizma değil aynı zamanda bireylerin tüketim tercihlerine müdahale eden ve bu tercihler üzerinden toplumsal normları yeniden şekillendiren bir sosyal sorumluluk aracı olarak da değerlendirilmektedir. Ancak bu noktada, devletin birey davranışlarını yönlendirme çabası etik ve hukuksal bağlamda çeşitli tartışmalara yol açmaktadır. Özellikle bireysel özgürlüklerin sınırları, devlet müdahalesinin meşruiyeti ve vergilendirmenin sosyal adalete etkisi gibi konular, günah vergilerinin uygulanmasında belirleyici faktörler arasında yer almaktadır.

Bu çalışma, günah vergilerinin tarihsel arka planı, teorik temelleri, aktörleri ve uygulama örnekleri ışığında çok boyutlu bir analiz sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, günah vergilerinin kamu sağlığı üzerindeki düzenleyici etkisi, tüketim davranışlarını değiştirme kapasitesi ve ekonomik dışsallıklarla ilişkisi grafiksel veriler eşliğinde değerlendirilmiştir. Aynı zamanda, yüksek vergilendirmenin kaçak ürün kullanımı ve kayıt dışı ekonomi gibi olası olumsuz sonuçları da ele alınmıştır. Böylece hem mali hem toplumsal boyutlarıyla tartışmalı bir vergi aracı olan günah vergilerinin potansiyeli, sınırları ve uygulanabilirliği bütüncül bir yaklaşımla incelenmiş, halk sağlığı hedeflerine ulaşmada bu araçların ne ölçüde etkili olabileceği araştırılmıştır.

1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

1.1. Günah Vergisi Kavramı

Günah vergisi (*sin tax*), bireylerin toplum tarafından zararlı veya uygunsuz kabul edilen tüketim alışkanlıklarına yönelik uygulanan özel bir vergi türüdür. Bu vergiler genellikle tütün ürünleri, alkollü içecekler ve çevreye zarar veren faaliyetler gibi alışkanlık haline gelebilen veya bağımlılık yaratma potansiyeline sahip tüketim kalemleri üzerine uygulanmaktadır. Temel amacı, bu tür malların tüketimini azaltarak hem birey sağlığını hem de

toplumsal refahı korumaktır. Bu nedenle günah vergileri, tüketim vergileri içinde yer almakla birlikte, doğrudan mali amaçların ötesinde düzenleyici bir işlev de üstlenmektedir (Lorenzi, 2004: 59).

Bu tür vergilendirme uygulamaları, sadece maliye politikası açısından değil aynı zamanda halk sağlığı ve sosyal denge açısından da önemlidir. Günah vergileri ekonomik literatürde çeşitli terimlerle ifade edilmektedir. Bunlar arasında tüketimi kısıtlamayı amaçlayan “sumptuary tax”, düzenleyici işlevi ön planda olan “regulatory tax” ve cezalandırıcı etkisi vurgulanan “punitive tax” kavramları öne çıkmaktadır (Hyman, 2010). Bu vergilerin en yaygın örnekleri arasında tütün ve tütün mamulleri, alkollü içecekler ve karbon emisyonuna dayalı çevre kirliliği yer almaktadır (Musgrave ve Musgrave, 1984).

Bireylerin hangi davranışlarının “günah” veya “erdem dışı” olarak değerlendirileceği konusu, yalnızca kişisel bir algı sorunu değil aynı zamanda devletin politika üretim süreçlerinde karşılaştığı karmaşık ve çok katmanlı bir meseledir. Hangi tüketim kalemlerinin vergilendirileceğine karar verilirken, ahlaki normların yanı sıra politik çıkarlar ve ekonomik rasyonalite de göz önünde bulundurulmalıdır. Vergi sistemlerinin yönlendirici etkisi, sadece gelir elde etme aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal davranışları şekillendirme mekanizması olarak da değerlendirilmelidir (Lorenzi, 2004: 60).

Uygulamada ise bu tür vergiler çoğunlukla hükümetlerin mali kaynak ihtiyacını karşılama amacıyla tercih edilmektedir. Özellikle sigara, alkol ve kumar gibi mallar ve hizmetler üzerinden alınan yüksek oranlı vergiler hem kolay tahsil edilebilir olmaları hem de kamuoyu nezdinde daha az tepkiyle karşılanmaları nedeniyle sıkça uygulanmaktadır. Bu bağlamda, günah vergileri yalnızca ekonomik değil aynı zamanda sosyal mühendislik araçları olarak da önem arz etmektedir.

1.2. Günah Vergisinin Temel Niteliği ve Felsefi Boyutu

Günah vergileri, yasaklayıcı nitelikteki vergilerden ziyade toplumca zararlı olarak kabul edilen ancak bireyler açısından cazip olan bazı tüketim alışkanlıklarının mali açıdan caydırılması amacıyla uygulanan bir vergi türü olarak tanımlanabilir. Bu vergiler, doğrudan bireylerin cezalandırılmasını değil söz konusu davranışların örneğin tütün kullanımı, aşırı alkol tüketimi veya çevreyi kirlletici faaliyetler gibi dolaylı olarak kontrol altına alınmasını amaçlamaktadır. Bu anlamda, günah vergileri bireyin değil davranışın hedeflendiği bir mali düzenleme aracıdır. Ancak hangi davranışların “günahkâr” sayılacağı konusu yalnızca ekonomik ve politik bir tercih değil,

aynı zamanda etik ve felsefi bir sorgulamanın da konusudur (Eroğlu ve Egeli, 2018: 70).

Yukarıdaki tanımlamalardan hareketle günah vergisi, belirli mal ve hizmetlerin yapısal özelliklerine göre tasarlanan ve tüketim vergileri içerisinde değerlendirilen bir mali araç olarak öne çıkmaktadır. Bu tür vergilere konu olan malların ayırt edici bazı özellikleri bulunmaktadır (Turan ve Yurdakul, 2009: 8):

- **İnelastik Talep:** Günah vergisine tabi mallar genellikle alışkanlık veya bağımlılık yaratan bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle bu tür ürünlerin talebi fiyat değişimlerine karşı duyarsız (inelastik) olma eğilimindedir. Vergi artsa dahi tüketim belirli ölçüde devam eder. Bu da devlete istikrarlı bir gelir kaynağı sağlar.
- **Zarar Verici Niteliği:** Söz konusu mallar, çoğu zaman bireyin kendi sağlığına veya yaşam kalitesine zarar verebilecek içerikler barındırır. Bu durum, halk sağlığı perspektifinden önemli bir sorun teşkil eder.
- **Negatif Dışsalıklar:** Bu ürünlerin tüketimi birey dışındaki üçüncü taraflara da zarar verme potansiyeline sahiptir. Örneğin pasif içicilik ya da çevre kirliliği gibi sonuçlar, toplumun genel refahını olumsuz yönde etkileyen dışsalıklar olarak değerlendirilmektedir.

Belirtilen özellikler çerçevesinde günah vergilerinin yalnızca mali bir araç değil aynı zamanda sosyal politika aracı olarak da işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Bu vergilerin temel amacı, klasik vergi anlayışındaki gibi yalnızca kamu gelirini artırmak değil, daha çok bireylerin zararlı alışkanlıklardan vazgeçmesini sağlamak ve toplum sağlığını korumaktır. Bu bağlamda günah vergileri, devletin sosyal mühendislik uygulamaları kapsamında birey davranışlarını yönlendirme çabalarının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu vergiler aracılığıyla devlet, bireylerin tüketim tercihlerini yönlendirmeye çalışırken aynı zamanda uzun vadede sağlık harcamalarını azaltmak, üretken iş gücünü korumak ve çevresel zararları sınırlandırmak gibi dolaylı faydalar elde etmeyi hedefler. Dolayısıyla bu tür vergilerin temel amacı sadece bütçe gelirlerini artırmak değil, daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir toplum yapısının tesisine katkı sağlamaktır. Bu doğrultuda, elde edilen vergi gelirlerinin sağlık hizmetlerine, bağımlılıkla mücadele projelerine veya çevresel iyileştirme çalışmalarına yönlendirilmesi, günah vergilerinin meşruiyetini ve etkililiğini artırıcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Günah vergileri, doğrudan bir yasaklama aracı olarak değil daha çok bireylerin keyif alma, alışkanlık geliştirme ya da bağımlılık yaratma potansiyeli

taşıyan ürünlere yönelik talebin vergi yoluyla caydırılmasını amaçlayan bir mali araç olarak değerlendirilir. Bu vergiler, bireyleri değil zararlı davranışları hedef alır. Dolayısıyla cezalandırıcı niteliği davranışa yöneliktir. Ekonomik anlamda talebi inelastik olan bu tür ürünlere uygulanan vergilendirme politikası, tüketimi doğrudan azaltamasa da tüketim kararlarını etkileme potansiyeline sahiptir (Eroğlu ve Egeli, 2018: 70). Bununla birlikte, hangi eylemlerin “günahkâr” ya da toplum açısından zararlı kabul edileceğine karar vermek, yalnızca teknik bir tercih değil, etik ve siyasal boyutları olan karmaşık bir süreçtir. Bu nedenle günah vergilerinin uygulanması, devletin toplumsal düzeni şekillendirme yönündeki ideolojik ve normatif tercihlerine de ışık tutar.

1.3. Günah Vergilerinin Tarihsel Gelişimi ve Uygulama Örnekleri

Günah vergilerinin tarihçesi oldukça eski dönemlere uzanmakta olup, bu vergiler ilk olarak dini ve ahlaki gerekçelerle uygulanmıştır. Özellikle Orta Çağ’da dini otoriteler tarafından, bireyleri toplumda kabul edilen ahlaki normlara uygun davranmaya teşvik etmek ve günah olarak kabul edilen davranışları caydırmak amacıyla çeşitli mali yaptırımlar hayata geçirilmiştir. Örneğin, Orta Çağ İngiltere’sinde, kilise tarafından günah sayılan davranışlarda bulunan kişilerden alınan ödemeler dini kurumların finansmanında kullanılmıştır. Nitekim papa ve kilise otoriteleri, seks işçiliği gibi ahlaka aykırı kabul edilen faaliyetlerden elde edilen gelirleri dini projelerde değerlendirmiştir (Turan ve Yurdakul, 2009: 3).

Orta Çağ Avrupa’sında günah vergileri sadece cinsellik gibi konularla sınırlı kalmamış; toplumsal cinsiyet rolleri, giyim tarzı ve tüketim kalıpları da bu kapsama dâhil edilmiştir. Örneğin, 12. yüzyılda düğün öncesinde nişanlısını terk eden erkeklere cezai para yaptırımları uygulanmıştır. 1651 yılında Massachusetts Kolonisinde kadınların altın ve gümüş detaylı giysiler giymesi, yüksek topuklu ayakkabı kullanması yasaklanmış; bu tür tüketim davranışları ahlaki yozlaşmanın göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Lüks mallara yönelik ithalat vergileri özellikle şeker, baharat ve şarap gibi ürünlerde toplumun tüketim alışkanlıklarını düzenleme aracı olarak kullanılmıştır. Rusya’da ise tütün kullanımı şiddetli cezalarla karşılanmış; ilk kullanımda kamçılama, tekrarında ise ölüm cezası gibi yaptırımlar söz konusu olmuştur (Heaton, 2005: 2018).

Benzer şekilde, günah vergilerine karşı direnişin tarihi de oldukça köklüdür. İskoçya’da 1707 yılından sonra Birleşik Krallık hükümeti tarafından getirilen ağır içki vergileri, özellikle viski üreticileri tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. 1715 yılında bu tepkiler, vergi memurlarına

yönelik saldırılar ve kitlesel protestolarla zirveye ulaşmış ve sonuçta şiddetli bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Bu isyan, Britanya'nın İskoçya üzerindeki hâkimiyetini güçlendirmesiyle bastırılmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ise günah vergilerinin gelişimi, büyük ölçüde mali ihtiyaçlara bağlı olarak şekillenmiştir. Özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren eyalet yönetimleri, müstehcenlik, seks işçiliği, eskort hizmetleri ve eğlence sektörü gibi alanlardan vergi toplama yoluna gitmiştir. Örneğin, Utah eyaletinde bu tür faaliyetlerden elde edilen gelirler vergiye tabi tutulmuş; New York eyaletinde ise şekerli gıdalar, kuruyemişler, video oyunları ve film kiralama gibi “zararlı alışkanlık” olarak nitelenen tüketim türleri yüksek vergi oranlarıyla cezalandırılmıştır (Turan ve Yurdakul, 2009: 4).

İngiltere’de günah vergileri daha kurumsal ve sistematik hale gelerek modern anlamda uygulanmaya başlanmıştır. I. Dünya Savaşı döneminde, kamu finansmanının artırılması amacıyla bira üzerindeki vergiler yükseltilmiş; II. Dünya Savaşı sırasında ise şarap gibi ürünlere getirilen yüksek vergilerle tüketimin sınırlandırılması amaçlanmıştır. Almanya’da da benzer şekilde, sigara tüketiminin azaltılması amacıyla yüksek oranda tüketim vergileri uygulanmıştır (Avcı ve Demirci, 2017: 50).

Günümüzde günah vergileri, özellikle sağlıklı yaşamı teşvik etme amacına odaklanarak, farklı ülkelerde çok çeşitli şekillerde uygulanmaktadır. Danimarka, 2011 yılında yağ oranı yüksek gıdalar için “yağ vergisi” uygulamasını başlatmıştır. Romanya ise fast food ve işlenmiş gıdaları kapsayan “abur cubur vergisi” önerisini gündeme getirmiştir. Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde ise şekerle tatlandırılmış içecekler özel vergiye tabi tutulmuştur. Fransa 2012 yılında gazlı içecek vergisini artırırken, İrlanda obeziteyle mücadele kapsamında benzer bir adım atmıştır (Hanbay Kahrıman, 2016: 1511).

Türkiye’de ise günah vergilerinin tarihi Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Genç Osman döneminde, tütün kullanımı önce yasaklanmış; ancak yasağın etkisiz kalması nedeniyle bu ürünler vergilendirme yoluyla kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede ilk kez “Şıra Resmi” adıyla tütün kullanımından vergi alınmıştır. Ayrıca, “Resm-i Beyiye” adı altında alkollü içki satan kişilerden ve “Tönbeki Beyiyesi” kapsamında tütün ürünlerinden alınan harçlar da günah vergileri kategorisinde değerlendirilmektedir (Turan ve Yurdakul, 2009: 4).

Günümüzde ise Türkiye’de uygulanan Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), günah vergisi niteliği taşıyan en belirgin uygulamadır. Sigara, alkol ve tütün

mamulleri gibi insan sağlığına zarar veren ürünlerin yanı sıra lüks tüketim mallarını da kapsayan bu vergi hem halk sağlığını koruma hem de kamu gelirlerini artırma amacı taşımaktadır. Bu bağlamda ÖTV, çağdaş vergi sistemleri içinde günah vergisinin işlevsel bir örneği olarak değerlendirilebilir.

2. Günah Vergisinin Aktörleri

Günah vergileri yalnızca ekonomik birer araç olmanın ötesinde, farklı toplumsal, ideolojik ve politik aktörlerin kesişiminde şekillenen çok boyutlu bir politika alanıdır. Bu vergilerin kapsamı, oranı ve uygulanma biçimi toplumdaki çeşitli grupların değer yargıları, ekonomik çıkarları ve siyasi hedefleri doğrultusunda belirlenmektedir. Bu bağlamda başlıca aktörler; dini gruplar, sanayi sektörü, bireyler ve politikacılar olarak öne çıkmaktadır. Her bir aktör, günah vergileri konusunda farklı motivasyonlarla hareket etmekte ve bu durum çoğu zaman çıkar çatışmalarını beraberinde getirmektedir (Eroğlu ve Egeli, 2018: 71-72).

2.1. Dini Gruplar: Ahlaki Baskı ve Meşrulaştırma Rolü

Günah vergileriyle doğrudan ilişkili ilk aktör grubu, dini değerleri merkeze alan topluluklardır. Bu gruplar, çoğu zaman günah vergilerinin konusunu oluşturan alkol, tütün, kumar gibi davranışları yalnızca bireysel tercihler değil, toplumsal sapkınlık ve ahlaki yozlaşma unsurları olarak değerlendirmektedir. Dini inanç sistemlerinde bu tür alışkanlıklardan uzak durmak, ruhsal arınmanın ve “iyi insan” olmanın ön koşulu sayılmaktadır. Bu bağlamda, dini gruplar günah vergilerinin yalnızca bir ekonomik düzenleme değil, toplumu ahlaki açıdan koruyan bir mekanizma olarak kullanılmasını savunur. Politika yapıcılar üzerinde ahlaki baskı kurarak bu vergilerin artırılmasını ve sıkı biçimde uygulanmasını desteklerler. Bu tür vergilerin birer “cezalandırma aracı” olarak bireyleri zararlı davranışlardan caydıracağına inanılır (Eroğlu ve Egeli, 2018: 71-72). Örneğin İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi semavi dinlerde bu tür alışkanlıklardan uzak durmak, bireyin ruhsal gelişimi ve toplumsal sorumluluğu açısından önemli görülmektedir.

Dini grupların günah vergilerine olan desteği bu vergileri ekonomik bir araçtan çok ahlaki bir denetim mekanizması olarak görmelerinden kaynaklanır. Özellikle muhafazakâr dini yapılar, bu vergilerin, bireyleri zararlı alışkanlıklardan caydırarak toplumun ahlaki bütünlüğünü koruyacağına inanmaktadır. Nitekim Eroğlu ve Egeli (2018), dini grupların politika yapıcılar üzerindeki dolaylı etkilerine dikkat çekerek, günah vergilerinin artırılması yönünde ahlaki baskı kurduklarını ve bu sayede devletin “erdemli yaşamı” teşvik eden bir rol üstlenmesini sağladıklarını belirtmektedir.

Bu tür vergiler, yalnızca ekonomik birer düzenleme değil aynı zamanda toplumsal normların ve dini değerlerin yeniden üretildiği ideolojik araçlar olarak da işlev görür. Dini grupların desteklediği vergilendirme politikaları, bireyin bedenine ve davranışlarına müdahale eden iktidar biçimlerinin bir parçası olarak okunabilir. Bu bağlamda, günah vergileri hem ekonomik hem de kültürel bir disiplin mekanizması haline gelir.

Öte yandan, bazı araştırmacılar dini grupların bu tür vergilere verdiği desteği, “kamusal ahlakın vergisel düzenlemeler yoluyla inşası” olarak yorumlamaktadır. Özellikle alkol ve tütün gibi ürünlerin reklamlarının yasaklanması ya da yüksek vergilendirilmesi, bu maddelerin tüketimini sembolik olarak “kötü” ilan etmekte ve kamuoyunda meşruiyetlerini zayıflatmaktadır. Dini gruplar da bu sembolik işlevin farkında olarak vergilendirmenin yalnızca mali değil, aynı zamanda normatif bir araç olduğunu savunmaktadır.

Sonuç olarak, dini gruplar günah vergilerini yalnızca birer maliye politikası aracı değil, aynı zamanda toplumsal düzenin korunması ve ahlaki normların sürdürülmesi açısından işlevsel bir araç olarak görmektedir. Bu çerçevede, söz konusu gruplar kamu politikalarını şekillendirme süreçlerinde aktif rol oynamakta ve bu vergilerin meşruiyetini hem dini hem de toplumsal temellere dayandırarak savunmaktadır.

2.2. Endüstri Sektörü: Ekonomik Direnç ve Kâr Kaygısı

Günah vergilerinin ikinci önemli aktörü, bu vergilere tabi mal ve hizmetleri üreten sanayi kollarıdır. Özellikle tütün ve alkollü içecek sektörleri, kâr maksimizasyonu amacıyla faaliyet gösteren ve fiyat artışlarına son derece duyarlı olan üretim alanlarıdır. Vergi artışları ürün fiyatlarını doğrudan etkilediği için, bu durum talepte azalma ve dolayısıyla şirket kârlarında düşüş yaratmaktadır. Ayrıca bu tür ürünlerin önemli bir tüketim kalemi olduğu turizm bölgelerinde, özellikle alkollü içeceklerle uygulanan yüksek vergiler yerel ekonomiyi olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle üreticiler, hükümetin vergi politikaları karşısında lobi faaliyetleriyle sürece müdahil olmakta, vergilerin düşürülmesi ya da sabitlenmesi yönünde baskı uygulamaktadırlar (Turan ve Yurdakul, 2009: 1-13).

Endüstri temsilcileri, günah vergilerinin serbest piyasa ilkelerine aykırı bir müdahale olduğunu öne sürerek, devletin düzenleyici rolünün sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Özellikle çok uluslu şirketler, yüksek vergilerin kayıt dışı ekonomiyi teşvik ettiğini ve vergi kaçakçılığına zemin hazırladığını iddia ederek bu düzenlemelere karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda yapılan bazı çalışmalarda, aşırı vergilendirmenin tüketiciyi

daha ucuz, ancak sağlıksız ve yasa dışı ürünlere yönelttiği vurgulanmıştır (Merriman vd., 2000: 365-392). Bu durum hem halk sağlığını tehdit etmekte hem de devletin vergi gelirlerinde azalmaya yol açabilmektedir.

Ayrıca, sektör temsilcileri yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda istihdam ve bölgesel kalkınma açısından da önemli bir rol oynadıklarını vurgulamaktadır. Örneğin tütün işleme tesislerinin bulunduğu bölgelerde binlerce kişinin bu sektörlerden geçimini sağladığı ve yüksek vergilendirmenin bu iş alanlarını tehdit ettiği sıklıkla dile getirilmektedir (Chaloupka vd., 2010: 45-56). Bu nedenle endüstri grupları, hükümet politikalarına doğrudan müdahil olmakta, medya kampanyaları, siyasi bağlar ve meslek örgütleri üzerinden kamuoyu oluşturmakta ve vergi artışlarını sınırlandırmaya çalışmaktadırlar. Bu stratejik hamleler, endüstri sektörünün yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasi bir aktör olarak da günah vergileri tartışmalarında önemli bir pozisyona sahip olduğunu göstermektedir.

2.3. Bireyler: Farkındalık Eksikliği ve Mali Anestezi

Bireyler açısından değerlendirildiğinde, günah vergileri genellikle doğrudan hissedilmeyen, fiyatlara gömülü olduğu için fark edilmesi güç dolaylı vergilerdir. “Mali anestezi” kavramı, bireylerin vergi yükünü doğrudan algılamadan tüketime devam etmesini ifade eder (Şen ve Sağbaş, 2017: 221). Bu durum, özellikle düşük ve orta gelirli gruplar arasında yaygındır. Bu gruplar, temel tüketim alışkanlıkları içinde yer alan alkol ve tütün ürünlerine yapılan zamların nedenini çoğu zaman piyasa kaynaklı sanmakta, arkasındaki vergi politikalarının farkına varmamaktadır. Vergi yükünün gizli doğası nedeniyle, vatandaşlar politikacılardan hesap sormakta yetersiz kalmakta, bu da kamuoyu denetimini zayıflatmaktadır.

Bununla birlikte, günah vergilerinin bireyler üzerindeki etkisi yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyo-kültürel boyutlar da taşımaktadır. Alkol ya da tütün tüketimi bazı bireyler için bir yaşam tarzı göstergesi, aidiyet duygusunun parçası ya da sosyal etkileşim aracı olarak değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle, bu ürünlere getirilen vergiler yalnızca mali bir yük değil, aynı zamanda kişisel özgürlüklere müdahale olarak algılanabilmektedir. Ancak bu algı çoğu zaman bireysel düzeyde kalmakta, organize bir direnişe dönüşmemektedir. Özellikle neoliberal bireycilik anlayışının etkili olduğu toplumlarda, bireyler bu tür müdahaleleri içselleştirerek kişisel sorumluluk olarak görmekte ve kamu politikalarına doğrudan tepki vermemektedir (Brown ve Baker, 2013). Bu da vergi politikalarının demokratik hesap verebilirlik açısından daha az sorgulanmasına neden olmaktadır.

4.4. Politikacılar: Oy Maksimizasyonu ve Bütçe Geliri

Günah vergilerinin belirlenmesinde etkili bir diğer aktör grubu ise politikacılarıdır. Politikacıların temel önceliği yeniden seçilmek olduğundan vergi politikalarını seçmen tepkisini minimize edecek şekilde tasarlamaya çalışırlar. Bu bağlamda günah vergileri, görünürlüğü düşük olduğu ve toplumun tamamını değil belirli tüketici gruplarını etkilediği için tercih edilen bir mali araçtır. Ayrıca bu vergilerden elde edilen gelirlerin büyüklüğü, kamu bütçesi açısından cezbedici bir unsur teşkil eder. Siyasi karar alıcılar, zarar verici davranışlara karşı düzenleyici önlemleri olarak hem halk sağlığını gözetme iddiasında bulunur, hem de bütçe gelirini artırır. Gruber ve Koszegi (2002) de bu duruma dikkat çekerek, politika yapıcılarının zarar verici alışkanlıkları hedef alan vergileri seçmen tepkisini en aza indirecek biçimde uygulama eğiliminde olduklarını belirtmektedir (Gruber ve Koszegi, 2002: 8777). Böylelikle siyasetçiler hem halk sağlığını gözetken “sorumlu lider” pozisyonuna yerleşmekte hem de seçimlerde zarar görmeden bütçeye katkı sağlayan bir politikayı hayata geçirmiş olmaktadır.

Ancak bu politikaların seçmene doğrudan yük getirmemesi, vergi adaleti ve demokratik hesap verebilirlik açısından eleştirilmektedir. Özellikle düşük gelir gruplarının orantısız biçimde etkilendiği günah vergileri, dolaylı ve regresif yapıları nedeniyle sosyal eşitsizlikleri artırma riski taşır. Bununla birlikte bu dezavantajlı gruplar çoğu zaman siyasal temsil açısından da zayıf konumda oldukları için politikacılar açısından kısa vadeli mali kazanç, uzun vadeli sosyal adalet kaygısının önüne geçmektedir (Hines, 2007: 49-68). Bu da günah vergilerinin, siyasi pragmatizm ile kamu yararı arasında gidip gelen çelişkili doğasını ortaya koymaktadır.

3. Günah Vergilerine Yönelik Görüşler: Savunanlar ve Karşı Çıkanlar

Günah vergisinin konusunu oluşturan alkol, sigara, tütün ve tütün mamulleri gibi mallar üzerinden vergi alınması genellikle kabul gören bir uygulamadır. Çünkü bu mallar bireyin hem kendisine hem de başkalarına zarar veren sağlıksız ve kötü alışkanlık yaratan mallardır. Bu malların tüketiminin vergi ile azaltılması hükümetler tarafından istenmekte ve desteklenmektedir. Ancak bu şekilde günah vergisine olumlu yaklaşan görüşlerin varlığı yanında, çeşitli uygulama güçlükleri, ekonomik ve sosyal sebeplerle günah vergisinin alınmasına karşı olan görüşler de vardır. Bu bağlamda literatürde günah vergilerinin alınıp alınmaması konusunda tam bir birlik sağlandığı söylenemez (Dorsey, 2010: 62). Zira çeşitli sebeplerle günah vergilerini savunan görüşlerin çokluğu yanında bu verginin alınmaması gerektiğini savunan ve bu vergiye karşı çıkan görüşler de mevcuttur.

3.1. Günah Vergilerini Savunan Görüşler

Günah vergilerini savunanlar, bu vergi türünü hem kamu sağlığını korumaya hem de devlet gelirlerini artırmaya yönelik etkili bir politika aracı olarak görmektedirler. Haile (2009) ve Partyka (2019), bu görüşleri aşağıdaki başlıklar altında temellendirmektedir (Haile, 2009: 1045-1052; Partyka, 2019: 567-575):

- **Gelir Artışı Sağlaması:** Günah vergileri, özellikle tütün ve alkol gibi yaygın tüketilen mallar üzerinde uygulandığında, kamu bütçesi açısından kayda değer bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Bu vergiler, devletin sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik gibi alanlarda harcama yapabilmesini mümkün kılmaktadır.
- **Tüketim Azaltıcı Etki:** Erdemsiz olarak tanımlanan malların fiyatlarını artırarak tüketiminin azaltılmasını hedefleyen bu vergiler, özellikle gençler ve düşük gelirli bireyler üzerinde caydırıcı etki yaratmaktadır. Bu durum, halk sağlığının korunmasına doğrudan katkı sağlamaktadır.
- **Sağlıklı Yaşamı Teşvik Etmesi:** Vergiler yoluyla bireylerin sağlıksız ürünlerden uzaklaşmaları teşvik edilmekte, böylece daha sağlıklı yaşam tarzlarına yönelmeleri hedeflenmektedir. Bu tür bir teşvik, bireysel sağlık giderlerini azaltmanın yanı sıra, toplum genelinde sağlık göstergelerini iyileştirmektedir.
- **Olumlu Davranış Değişikliği:** Günah vergileri, tüketici davranışlarını daha bilinçli ve sağlıklı tercihlere yönlendirme potansiyeli taşımaktadır. Vergisel müdahaleler, ekonomik araçlarla bireyin davranışlarını dönüştürme işlevi görmektedir.
- **Olumsuz Dışsallıkları Azaltma:** Bu tür malların kullanımı genellikle sağlık sorunları, çevre kirliliği ve kamuya açık alanlarda zarar gibi dışsallıklara yol açmaktadır. Günah vergileri bu dışsallıkların maliyetini içselleştirerek toplumsal zararı azaltmayı hedeflemektedir.
- **Siyasi Kabul Edilebilirlik:** Günah vergileri, diğer doğrudan vergilere kıyasla daha kolay toplumsal kabul görmektedir. Bu vergilerden etkilenmeyen bireyler, genellikle bu uygulamalara karşı çıkmamaktadır.
- **Sağlık Sistemine Katkı:** Elde edilen vergi gelirlerinin kamu sağlık sistemine aktarılması, sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir.

3.2. Günah Vergilerine Karşı Olan Görüşler

Günah vergilerine karşı çıkanlar, bu vergilerin amaçlanan etkiyi yaratmaktan uzak olduğu ve birtakım olumsuz sonuçlar doğurabileceği görüşündedirler. Lorenzi (2004), Hanbay Kahrıman (2016) ve Partyka (2019) bu karşıt görüşleri şu şekilde temellendirmektedir (Lorenzi, 2004: 16; Hanbay Kahrıman, 2016: 1511; Partyka, 2019: 567-575):

- **Vergi Gelir Hedeflerine Ulaşamama:** Günah vergilerinin teoride gelir artırıcı olduğu savunulsa da tüketimin azalmasıyla birlikte uzun vadede vergi gelirlerinde düşüş meydana gelebilmektedir. Bu durum, kamu maliyesi açısından bir belirsizlik yaratmaktadır.
- **Regresif (Gerileyici) Yapı:** Bu vergiler, düşük gelirli bireyleri orantısız şekilde etkileyerek gelir dağılımı adaletini bozabilir. Yüksek gelir grupları bu vergileri rahatlıkla öderken, düşük gelir grupları tüketimden vazgeçemediği için daha ağır bir yük altında kalır.
- **Davranışlara Etkisinin Sınırlı Olması:** Alışkanlık ya da bağımlılıkla ilişkili tüketimler, fiyat artışlarına karşı daha az duyarlıdır. Bu nedenle tüketiciler vergilendirilmiş ürünü kullanmaya devam edebilir veya yasa dışı yollarla ürün temin etme yoluna gidebilirler.
- **Kaçakçılığı Teşvik Etme:** Günah vergilerinin yüksek olması, kayıt dışı üretimi ve kaçakçılığı teşvik ederek karaborsanın büyümesine neden olabilir. Bu da vergi kayıplarının yanı sıra, sağlık açısından daha tehlikeli ürünlerin piyasaya sürülmesine neden olmaktadır.
- **Fiyat Artışları ve Sermaye Kaçışı:** Artan fiyatlar nedeniyle tüketici harcamaları azalabilir ve yerli üretim zarar görebilir. Uzun vadede bu durum, yerli sermayenin başka ülkelere yönelmesine neden olabilir.
- **Devlet Müdahalesinin Artması:** Günah vergilerinin etkinliği, yalnızca mali önlemlerle sınırlı değildir. Etkin sonuçlar için eğitim, bilinçlendirme kampanyaları ve sosyal destek politikaları gibi çok boyutlu kamu müdahaleleri gerekmektedir. Aksi halde toplum nezdinde güven kaybı oluşabilir.

4. Günah Vergilerinin Kamu Sağlığı Üzerindeki Rolü

Kamu sağlığını koruma ve geliştirme çabaları, yalnızca sağlık hizmetlerinin sunumuyla sınırlı değildir. Sağlık hizmetlerinin sunumunun yanı sıra sağlığa zarar veren alışkanlıkların kontrolüyle de doğrudan ilişkilidir. Alkol, tütün ve şekerli gıdalar gibi ürünlerin aşırı tüketimi, bulaşıcı olmayan hastalıkların temel sebepleri arasında yer almakta ve halk sağlığı üzerinde ciddi bir yük

oluşturmaktadır. Bu bağlamda, kamu otoriteleri, sağlığa zararlı tüketim davranışlarını azaltmak ve sağlık harcamalarını sınırlamak amacıyla “günah vergileri” olarak bilinen dolaylı vergilendirme yöntemlerine başvurmaktadır. Bu vergiler, bireylerin sağlıksız alışkanlıklarını caydırmayı ve kamu sağlığını iyileştirmeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda bu ürünlerin neden olduğu sağlık sorunlarının ekonomik yükünü hafifletmek için finansal kaynak sağlamaktadır.

Tablo 1: ÖTV, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkilerden Elde Edilen Gelir

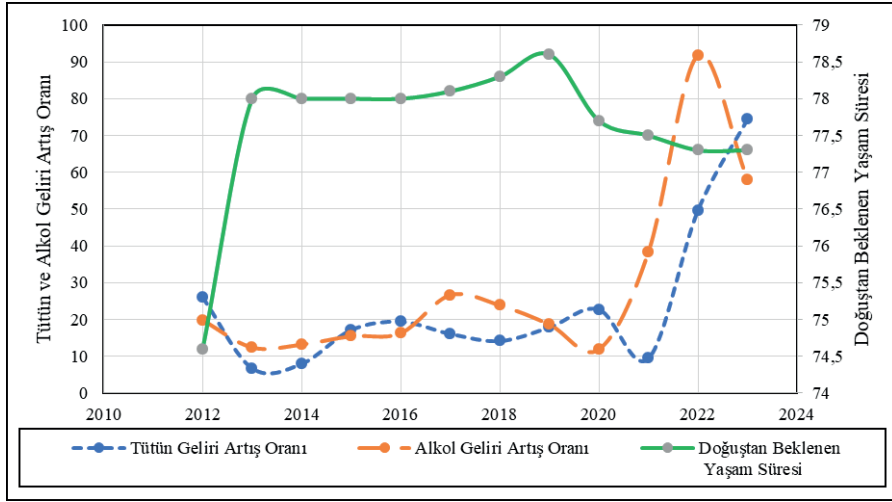
Yıllar	(I) Tütün Mamulleri (Milyon TL)	Tütün Mamulleri Geliri Yıllık Artış Oranı (%)	(II) Alkollü İçkiler (Milyon TL)	Alkollü İçkiler Yıllık Artış Oranı (%)	(III) Toplam ÖTV Gelirleri (Milyon TL)	I/III (%)	II/III (%)	I+II/ III (%)
2011	15,85	24,76	3,856	12,10	64,978	24,3	5,93	30,32
2012	19,978	26,04	4,62	19,81	72,667	27,49	6,35	33,8
2013	21,326	6,74	5,196	12,4	86,595	24,62	6	30,62
2014	23,024	7,96	5,886	13,2	92,265	24,95	6,37	31,33
2015	26,978	17,17	6,797	15,47	107,27	25,14	6,33	31,48
2016	32,235	19,4	7,905	16,3	121,618	26,5	6,49	33
2017	37,426	16,10	10,012	26,65	139,468	26,83	7,17	34,01
2018	42,724	14,15	12,401	23,86	135,55	31,5	9,14	40,66
2019	50,358	17,86	14,714	18,65	149,492	33,68	9,84	43,52
2020	61,801	22,72	16,464	11,89	209,838	29,45	7,84	37,29
2021	67,619	9,41	22,785	38,39	208,585	32,41	10,9	43,34
2022	101,225	49,69	43,702	91,80	429,525	23,56	10,17	33,74
2023	176,591	74,45	69,04	57,97	950,245	18,58	7,26	25,84
2024	309,25	75,12	104,995	52,07	1.464,25	21,12	7,17	28,29

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, (2025). *Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri*’nden yararlanarak yazar tarafında oluşturulmuştur.

Tablo 1’de yer alan 2011-2024 dönemine ait veriler incelendiğinde, tütün mamulleri ve alkollü içkilerden elde edilen ÖTV gelirlerinde kayda değer bir artış yaşandığı görülmektedir. 2011’de sırasıyla 15,85 milyon TL ve 3,86 milyon TL olan gelirler, 2024’te sırasıyla 309,25 milyon TL ve 104,99 milyon TL’ye ulaşarak yaklaşık 19 ve 27 kat artış göstermiştir. Bu artış hem ürün fiyatlarına yapılan zamlar hem de artan vergi oranlarıyla doğrudan ilişkilidir. Özellikle 2023 ve 2024 yıllarında tütün gelirlerinde

sırasıyla %96,47 ve %75,12, alkol gelirlerinde ise %91,50 ve %52,07 oranlarında yıllık artışlar kaydedilmiştir. Toplam ÖTV gelirleri içinde tütün ve alkol gelirlerinin payı 2011'de %30,32 iken, bu oran yıllar içinde küçük dalgalanmalarla birlikte 2024'te %28,29'a gerilemiştir.

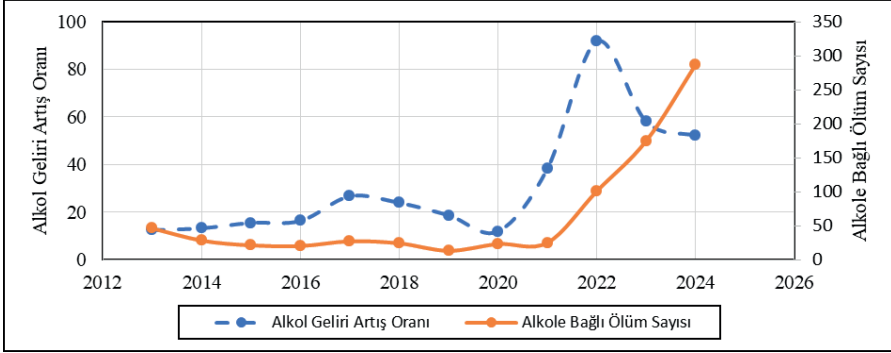
Grafik 1: Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler İle Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi Arasındaki İlişki



Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, (2025). *Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri*; OECD, (2025). *Life expectancy at birth*.

Grafik 1'de 2011-2024 yılları arasında tütün ve alkollü içkilerden elde edilen vergi gelirlerinin artış oranları ile doğuştan beklenen yaşam süresi arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu süreçte özellikle 2022 ve 2023 yıllarında hem tütün hem de alkol gelirlerinde keskin artışlar yaşanmıştır. Tütün gelirlerinde artış oranı 2023'te yaklaşık %96 seviyesine ulaşırken, alkol gelirlerinde bu oran %91'i geçmiştir. Buna karşın, doğuştan beklenen yaşam süresi grafikte görüldüğü gibi bir gerileme eğilimi göstermektedir. Bu durum, yüksek vergi artışlarının tüketici davranışlarını doğrudan etkileyerek sağlık üzerinde pozitif sonuçlar doğurduğu yönündeki varsayımın her zaman geçerli olmayabileceğini, yaşam süresi gibi makro düzeydeki sağlık göstergelerinin daha karmaşık, çok faktörlü süreçlerden etkilendiğini göstermektedir. Dolayısıyla, günah vergilerinin kamu sağlığı üzerindeki rolü değerlendirilirken, bu tür vergisel müdahalelerin sağlık çıktıları üzerindeki etkisinin dolaylı ve sınırlı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

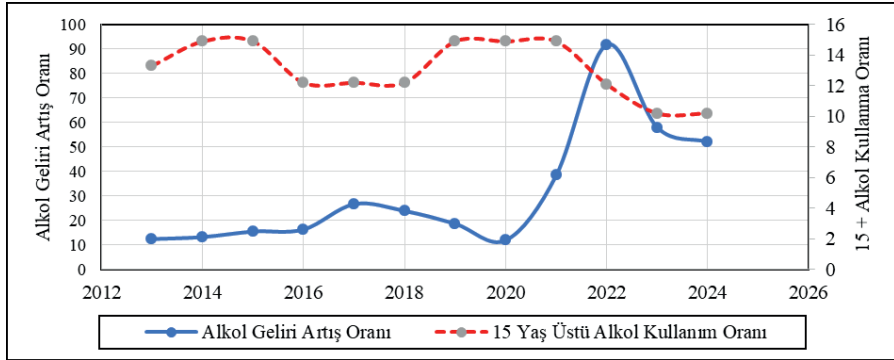
Grafik 2: Alkollü İçkilerdeki Gelir Artışı İle Alkole Bağlı Ölüm Sayısı Arasındaki İlişki



Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, (2025). Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri; Jandarma Genel Komutanlığı Trafik İstatistik Bülteni'nden yararlanarak yazar tarafında oluşturulmuştur.

Grafik 2'de 2012-2024 yılları arasında alkollü içkilerden elde edilen gelir artış oranları ile alkole bağlı ölüm sayısı arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu bağlamda 2021 yılı itibarıyla alkol gelir artış oranında gözlemlenen keskin yükselişin (2022'de yaklaşık %90 seviyesine ulaşmıştır), paralel şekilde alkole bağlı ölüm sayısında da belirgin bir artışla eş zamanlı gerçekleştiği görülmektedir. 2020 yılına kadar görece yatay seyreden ölüm sayıları 2021 sonrası hızla yükselerek 2024 yılında 300'ü aşmıştır. Bu durum, alkol ürünlerine yönelik vergi artışlarının tüketimi kısmakta yeterince etkili olamadığını ve/veya tüketici davranışlarında farklı ikame eğilimlerinin (örneğin kaçak alkol kullanımı) ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Ayrıca yüksek vergi yükü altında bireylerin kayıt dışı, denetlenmeyen ve sağlık açısından daha riskli alkollü ürünlere yönelmesi gibi olumsuz sonuçların yaşanabileceği de ihtimal dahilindedir. Bu nedenle günah vergilerinin kamu sağlığı açısından istenen sonuçları doğurabilmesi için yalnızca fiyat mekanizmasına dayalı politikaların değil, aynı zamanda eğitim, bağımlılıkla mücadele ve erişim kısıtlamaları gibi çok yönlü ve tamamlayıcı sağlık politikalarının da devreye sokulması gerekmektedir.

Grafik 3: Alkollü İçkilerdeki Gelir Artışı İle 15 Yaş Üstü Alkol Kullanımı Arasındaki İlişki

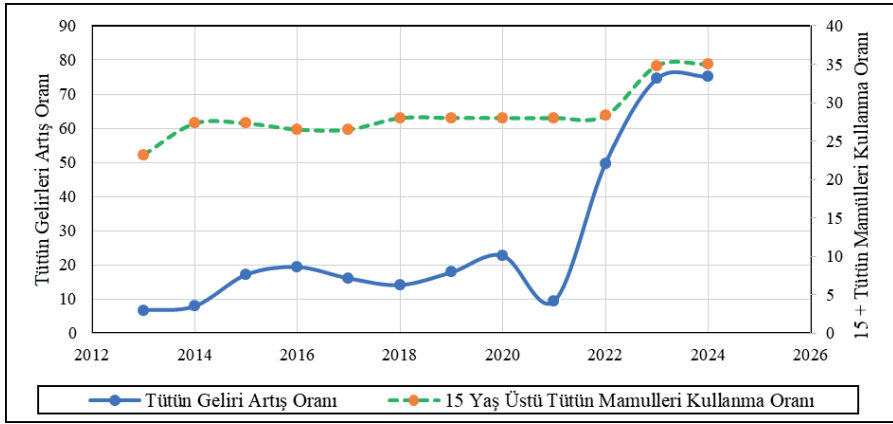


Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, (2025). Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri; Sağlık İstatistikleri Yılı'n'dan yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 3, alkollü içkilerdeki gelir artışı ile 15 yaş üstü bireylerin alkol kullanım oranı arasındaki ilişkiyi 2013-2024 yılları arasındaki veriler üzerinden sunmakta ve bu ilişkiyi günah vergileri bağlamında değerlendirmeye imkân tanımaktadır. Mavi çizgiyle temsil edilen “Alkol Geliri Artış Oranı”nın, özellikle 2020 sonrası dramatik bir şekilde yükselmesi, bu dönemde uygulanan günah vergilerindeki artışların doğrudan bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Zira 2021 ve 2022 yıllarında alkol gelirinde gözlemlenen keskin artış, bu dönemde uygulanan yüksek oranlı vergi düzenlemeleriyle açıklanabilir. Buna karşın, kırmızı kesik çizgiyle gösterilen “15 Yaş Üstü Alkol Kullanım Oranı”nda aynı dönemde belirgin bir düşüş eğilimi gözlenmektedir. Bu durum, fiyat mekanizması yoluyla bireylerin alkol tüketiminin caydırıldığına işaret etmektedir. 2013-2019 yılları arasında ise alkol gelirindeki görece düşük artış oranına rağmen, alkol kullanım oranının yüksek ve istikrarlı bir düzeyde seyrettiği görülmektedir. Bu veri seti, günah vergilerinin tüketim üzerindeki etkisinin özellikle yüksek artış oranları döneminde belirginleştiğini ortaya koymaktadır. Nitekim 2021 ve 2022 yıllarında vergi gelirlerindeki sıçramaya paralel olarak alkol tüketim oranında gözle görülür bir düşüş yaşanmış, bu da günah vergilerinin halk sağlığına yönelik düzenleyici rolünü desteklemektedir. Ancak 2023 ve 2024 yıllarında gelir artış oranının düşmesine rağmen tüketimin düşük seviyede kalmaya devam etmesi, vergi politikalarının kısa vadede değil, uzun vadeli alışkanlıklar üzerinde kalıcı etkiler yaratabileceğini düşündürmektedir. Genel olarak grafik, alkol tüketiminin maliyetinin artırılması yoluyla kontrol altına alınabileceğini ve günah vergilerinin hem gelir yaratıcı hem de halk sağlığını

koruyucu işlevleri olduğunu göstermektedir. Nitekim Sirico'ya (1995) göre, devletlerin erdemli ve erdemsiz davranışları ayırt etme konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını ve bu nedenle ahlaki nedenlerle vergi koymanın hem etik hem ekonomik açıdan sorunlu olduğunu belirtmektedir. Ona göre, günah vergileri paternalist bir araç olarak kullanıldığında, kamu yararından çok bireysel özgürlükleri tehdit eden bir nitelik kazanabilir (Sirico, 1995: 15).

Grafik 4: Tütün Mamullerindeki Gelir Artışı İle 15 Yaş Üstü Tütün Mamulleri Kullanımı Arasındaki İlişki



Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, (2025). *Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri; Sağlık İstatistikleri Yıllığı*'ndan yararlanarak yazar tarafında oluşturulmuştur.

Grafik 4, tütün mamullerinden elde edilen gelir artışı ile 15 yaş üstü bireylerin tütün mamulleri kullanım oranı arasındaki ilişkiyi yıllar itibarıyla ortaya koymaktadır. Grafik verilerine göre “Tütün Geliri Artış Oranı” özellikle 2020 sonrası dönemde dikkate değer bir artış göstermekte, 2022 yılında zirveye ulaşmaktadır. Bu artış, büyük ölçüde tütün mamullerine uygulanan yüksek oranlı özel tüketim vergilerinin (ÖTV) ve buna bağlı fiyat artışlarının bir sonucudur. Bu dönemde “15 Yaş Üstü Tütün Mamulleri Kullanım Oranı”nda anlamlı bir düşüş gözlemlenmemektedir. Hatta 2022 itibarıyla kullanım oranının hafif bir artış eğilimine girdiği görülmektedir. Bu durum, tütün mamullerine yönelik günah vergilerinin tüketimi sınırlamada, alkol örneğinden farklı olarak daha sınırlı etkiye sahip olduğunu düşündürmektedir. Tütün ürünlerinin bağımlılık yapıcı niteliği ve kullanıcı kitlesinin fiyat esnekliğinin düşüklüğü, vergilendirme politikalarının tüketim üzerindeki etkisini azaltmakta ve kamu sağlığı hedeflerine ulaşılmasını zorlaştırmaktadır. 2013-2019 yılları arasında görece istikrarlı olan gelir artışı,

kullanım oranındaki durağanlıkla örtüşmektedir. Ancak vergi gelirindeki artışın hızlandığı 2020 sonrası dönemde bile kullanım oranının sabit kalması ya da artış göstermesi, vergi artışlarının tek başına tüketim üzerinde sınırlı etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda grafik, tütün mamullerine yönelik günah vergilerinin mali gelir sağlamada etkili bir araç olduğunu ancak halk sağlığını iyileştirme hedefi açısından daha bütüncül ve davranışsal müdahalelerle desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Bununla birlikte, günah vergilerinin zararlı davranışları tamamen ortadan kaldırma noktasında etkisinin sınırlı olduğu ifade edilmelidir. Örneğin, alkol kullanımında esas sorun tüketim miktarından ziyade tüketim biçimidir. ılımlı içicilik ile aşırı tüketim arasında ciddi sağlık ve sosyal sonuç farklılıkları bulunmaktadır. Günah vergileri, bu ayrımı gözetmeksizin tüm tüketicilere aynı düzeyde yük getirmektedir ve bu durum, özellikle ılımlı içiciler için haksız bir mali yük doğurmaktadır (Turan ve Yurdakul, 2009: 8).

Sonuç olarak, günah vergilerinin teorik olarak zararlı alışkanlıkları caydırıcı bir işlevi bulunsa da uygulamada bu etkinin çok çeşitli faktörlerce sınırlandığı görülmektedir. Talebin inelastik olması, bireylerin ikame mallara yönelmesi, vergiye rağmen tüketimi sürdürme eğilimi ve kayıt dışı ekonomiye kayış gibi nedenlerle günah vergileri beklenen sosyal faydayı her zaman sağlamayabilir (Black ve Mohamed, 2006: 136). Dolayısıyla, bu tür politikaların etkinliği, tek başına vergilendirme ile değil sosyal politikalar, eğitim kampanyaları ve denetim mekanizmaları gibi çok boyutlu stratejilerle desteklenmelidir.

Sonuç ve Değerlendirme

Günah vergileri, kamu sağlığını koruma amacıyla kullanılabilen etkili araçlardan biridir. Ancak bu etki, ürünün niteliğine, kullanıcı profiline ve uygulama biçimine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Zira 2011-2024 dönemine ilişkin ÖTV verileri incelendiğinde, vergi oranları ve ürün fiyatlarındaki artıştan kaynaklı olarak tütün mamullerinden elde edilen vergi gelirinin yaklaşık 19 kat, alkollü içkilerden elde edilen gelirin ise 27 kat artış gösterdiği görülmektedir. Buna rağmen, aynı dönemde doğuştan beklenen yaşam süresinde anlamlı ve sürekli bir artış gözlemlenmişse de son zamanlarda bir düşüş eğilimi yaşandığı tespit edilmiştir. Bu durum, yüksek vergilendirmenin sağlık göstergelerine doğrudan ve otomatik bir etki yaratmadığını, tek başına fiyat mekanizmasıyla kamu sağlığında kalıcı iyileşmeler sağlanamayacağını göstermektedir.

Elde edilen veriler ayrıca, yüksek vergi artışlarının tüketim davranışları üzerindeki etkisinin ürün bazında farklılaştığını da ortaya koymaktadır.

Örneğin 15 yaş üstü bireylerin alkol tüketim oranı, 2021 ve 2022 yıllarında alkol gelirindeki ani sıçramayla birlikte az da olsa bir düşüş eğilimi göstermiştir. Bu günah vergilerinin kısa vadede alkol tüketimi üzerinde caydırıcı bir etkisi olabileceğini ortaya koymaktadır. Buna karşın aynı dönemde tütün ürünleri tüketim oranlarında anlamlı bir düşüş gözlemlenmemiştir. Aksine bazı yıllarda artış eğilimi kaydedilmiştir. Bu durum bağımlılık düzeyi yüksek ürünlerde talep esnekliğinin düşük olması nedeniyle vergi artışlarının davranışsal etki yaratma kapasitesinin sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Ayrıca alkole bağlı ölüm sayılarının yüksek vergi dönemlerinde artış göstermesi, vergi politikalarının kaçak ve denetimsiz ürünlere yönelme gibi istenmeyen dışsalıkları da tetikleyebileceğine işaret etmektedir.

Dolayısıyla çalışmada ulaşılan temel sonuçlardan biri, günah vergilerinin halk sağlığına katkı sunabilmesi için tek başına mali bir araç olarak değil, çok boyutlu sosyal politika yaklaşımlarıyla birlikte uygulanması gerektiğidir. Vergisel düzenlemeler, bağımlılıkla mücadele programları, davranışsal sağlık hizmetleri, erişim kısıtlamaları ve kamuoyu farkındalığı çalışmaları ile desteklenmedikçe bu vergilerin uzun vadeli halk sağlığı çıktıları üretme potansiyeli zayıf kalmaktadır. Ayrıca elde edilen vergi gelirlerinin doğrudan sağlık sistemine veya zarar azaltıcı sosyal projelere yönlendirilmesi hem toplumsal meşruiyetin sağlanması hem de vergilerin hedeflenen etkiyi yaratması açısından önem arz etmektedir. Sonuç olarak, günah vergileri kamu maliyesi ve halk sağlığı arasında köprü kurabilecek bir araç potansiyeline sahip olmakla birlikte, bu işlevini gerçekleştirebilmesi için sürdürülebilir ve adil bir kamu politikası uygulamasıyla mümkündür.

Kaynakça

- Avcı, O., & Demirci, Z. (2017). Türkiye’de günah vergisi olarak ÖTV III sayılı listenin incelenmesi. *Maliye Araştırmaları*–I. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Black, P., & Mohamed, A. (2006). Sin taxes and poor households: Unanticipated effects. *South African Journal of Economics*, 74(1), 136.
- Brown, H., & Baker, S. (2013). Responsible citizens: Individuals, health and policy under neoliberalism. *Social Policy & Administration*, 47(7), pp. 687-703.
- Chaloupka, F. J., Yurekli, A., & Fong, G. T. (2010). Tobacco taxes as a tobacco control strategy. *Tobacco Control*, 19(1), pp. 45-56.
- Dorsey, R. (2010). In defense of ‘sin taxes’: Tax policy, virtue ethics, and behavioral economics. *Southern Law Journal*, 20(Fall), 62.
- Eroğlu, A., & Egeli, H. (2018). Günah vergilerinin şiddet olayları üzerindeki etkisi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), ss. 69-80.
- Gruber, J., & Kőszegi, B. (2002). A theory of government of addictive bads: Optimal tax levels and tax incidence for cigarette excise taxation. NBER Working Paper No. 8777. <https://doi.org/10.3386/w8777>
- Haile, A. (2009). Sin taxes: When the state becomes the sinner. *Temple Law Review*, 82, pp. 1045-1052.
- Hanbay Kahrıman, E. (2016, May 30-June 3). Dijital oyunların vergilendirilmesinde “Corlett-Hague Kuralı”nın bir günah vergisi olarak uygulanabilirliği. 2nd International Congress on Economics and Business, Sarajevo.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2025). Merkezi yönetim bütçe istatistikleri. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Yayınları.
- Heaton, H. (2005). Avrupa iktisat tarihi (M. A. Kılıçbay & O. Aydoğuş, Çev.). Ankara: Paragraf Yayınevi. (Orijinal çalışma yayımlanma tarihi bilinmiyor.)
- Hines, J. R. (2007). Taxing consumption and other sins. *Journal of Economic Perspectives*, 21(1), 49–68. <https://doi.org/10.1257/jep.21.1.49>
- Hyman, D. N. (2010). *Public finance: A contemporary application of theory to policy* (10th ed.). Dryden Press.
- Jandarma Genel Komutanlığı. (2025). Trafik istatistik bülteni. JGK Yayınları.
- Lorenzi, P. (2004). Sin taxes. *Society*, 41(3), 59. <https://doi.org/10.1007/BF02686291>
- Merriman, D., Yurekli, A., & Chaloupka, F. J. (2000). How big is the worldwide cigarette smuggling problem? In P. Jha & F. Chaloupka (Eds.), *Tobacco control in developing countries* (pp. 365-392). Oxford University Press.
- Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1995). *Public finance in theory and practice* (4th ed.). McGraw-Hill.

- OECD. (2025). Life expectancy at birth. <https://www.oecd.org/health/>
- Partyka, O., Pajewska, M., Krysińska-Pisarek, M., Domosławska-Żylińska, K., Bulina-Pawelczyk, J., & Czerw, A. (2019). Sin tax as a public health tool – Strengths and weaknesses of this economic solution. *Przegląd Epidemiologiczny*, 73(4), 567–575.
- Sağlık Bakanlığı. (2023). Sağlık istatistikleri yılı. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Sağlık Bakanlığı. (2022). Sağlık istatistikleri yılı. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Sağlık Bakanlığı. (2019). Sağlık istatistikleri yılı. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Şen, H., & Sağbaş, İ. (2017). Vergi teorisi ve politikası (3. bs.). Arıkan Yayınları.
- Sirico, R. A. (1995). The sin tax: Economic and moral considerations. The Acton Institute for the Study of Religion and Liberty. <https://www.acton.org>
- Taylar, Y. (2012). Vergi teorisi açısından özel tüketim vergileri ve Türk özel tüketim vergisi uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(Özel sayı), 443–444.
- Turan, D., & Yurdakul, A. (2009). Zararlı alışkanlığı önlemeye yönelik bir araç olarak günah vergileri ve etkinliği. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1(2), 1-13.

